

Επαναπροσέγγιση: Η σκέψη πέρα από την διχοτόμηση

ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΠΑΥΛΟΥ-ΤΡΙΓΩΡΓΗ



Εισαγωγή

«Δεν μου άρεσαν οι Έλληνες πριν να αρχίσω να έρχομαι σε αυτά τα εργαστήρια και συναντήσεις. Στην πρώτη συνάντηση, με έκπληξή μου είδα Τουρκοκύπριους να αγκαλιάζουν και να φιλούν Έλληνες. Δεν μου άρεσε αυτό καθόλου. Πώς μπορούσαν να φιλούν τον εχθρό μας, σκέφτηκα. Τώρα άλλαξα. Δεν με νοιάζει. Σκέφτομαι να το κάνω και εγώ μια μέρα...» (Τουρκοκύπρια σε εργαστήρι επίλυσης συγκρούσεων, 1994).

«Αναμείχθηκα σε διακοινοτικές δραστηριότητες γιατί διαισθανόμουν κάτι «λάθος» με τον τρόπο που η Ελληνοκυπριακή πλευρά μάς παρουσίαζε το Κυπριακό πρόβλημα. Δεν έμαθα ποτέ για τα γεγονότα του '63 και '67... Το 1974 εκτός από Ελληνοκύπριους είδα πολλούς Τουρκοκύπριους να υποφέρουν και ένοιωσα υπεύθυνη... Πιστεύω ότι οι διακοινοτικές επαφές θα διαδραματίσουν θετικό ρόλο μακρόχρονα... Τώρα αντιμετωπίζω αρνητική κριτική από ανθρώπους της δικής μου κοινότητας... μερικοί ήρθαν και κατέβασαν την Κυπριακή σημαία από την βεράντα μου... πριν λίγο καιρό, άλλοι μου προξένησαν ζημιά στο αυτοκίνητό μου, όπως και άλλων που υποστηρίζουν την επαναπροσέγγιση...» (Ελληνοκύπρια μέλος διακοινοτικής ομάδας, 1997).

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΠΑΝΩ αφηγήσεις φαίνεται πόσο η ανάγκη για επαφές και επικοινωνία με τον «άλλο» είναι μέρος της διαδικασίας απόκτησης κάποιας άλλης εμπειρίας και γνώσης τόσο για τον «άλλο», «τον εχθρό», όσο και για τον «εαυτό» μετά από δεκαετίες γεωγραφικού, ψυχολογικού, πολιτικο-κοινωνικού διαχωρισμού. Μήπως η επίσημη ιστορία στερείται πειθούς; Μήπως υπάρχουν διάφορες «ιστορικές αλήθειες» και κατασκευές της Κυπριακής πραγματικότητας, ανάλογα με τις συγκυρίες; Η δυναμική της αντιπαράθεσης οδηγεί το κάθε μέρος να μένει προσκολλημένο στη δική του άποψη για την ιστορία, τη δικαιοσύνη, την αλήθεια και γενικά την πραγματικότητα. Μέσα όμως από τα βιώματα και το στοχασμό των διακοινοτικών επαφών και των εργαστηρίων επίλυσης συγκρούσεων, αρχίζει να δημιουργείται μια σύνθετη εικόνα με τις διαφορετικές κλωστές του καθενός, καθώς και η διαμόρφωση συνθηκών για την υπέρβαση των αντιστάσεων. Προκύπτει η ελπίδα για την οικοδόμηση ενός μέλλοντος που δεν θα είναι αποκλειστικά χτισμένο στο παρελθόν, αλλά νέο, όπου ο «αντίπαλος» εξανθρωπίζεται και υποστηρίζεται ότι η αλλαγή είναι δυνατή.

Το Θεωρητικό Πλαίσιο

Ο ακαδημαϊκός κλάδος της *Ανάλυσης και Επίλυσης των Διεθνών Συγκρούσεων* μάς πληροφορεί για τα όρια του μακροσκοπικού επιπέδου της επίσημης διπλωματίας και των πολιτικών χειρισμών κορυφής στην διευθέτηση διεθνών διενέξεων και ενδοκοινοτικών διαφορών, καθώς και για τους κινδύνους που συνεπάγεται η επιβολή λύσεων από τους «τρίτους» ή τους «δυνατούς» ή τους στρατιωτικούς συνασπισμούς. Τέτοιες λύσεις είναι ευάλωτες και εύθραυστες καθόσον δεν λαμβάνουν υπόψιν τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, τις ανησυχίες, τους φόβους και τις προσδοκίες των άμε-

σα ενδιαφερόμενων μερών, καθόσον αγνοούν την ιστορία, την κουλτούρα καθώς και την δυναμική που δημιουργούν αυτές καθ' αυτές οι παρατεταμένες και δισεπίλυτες διενέξεις. Έχει παρατηρηθεί ότι επιβεβλημένες εκ των άνω λύσεις σε κοινωνίες απροπαρασχευες να τις εγκολπωθούν εγκυμονούν συχνά νέες και σοβαρότατες κρίσεις – πράγμα που επιβεβαιώθηκε και κατά την εφαρμογή των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959. (Χατζηπαύλου-Τριγιώργη 1987, 1993). Μια από τις βασικές θέσεις του κλάδου Επίλυσης Συγκρούσεων είναι ότι οι διεθνείς διενέξεις δεν αφορούν μόνο τις σχέσεις μεταξύ κρατών αλλά και τις εμπλεκόμενες κοινωνίες, και ότι ως εκ τούτου στη διαδικασία επίλυσης μιας διενέξεως υπάρχουν πολλά «σημεία εισόδου» που επιτρέπουν την εμπλοκή διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Η θέση αυτή υπογραμμίζει τη σημασία της ενεργοποίησης τόσο των πολιτών όσο και των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών στην προπαρασκευή του «μικρο-επίπεδου» για μια αυθεντική λύση. Εδώ εντάσσεται και ο ρόλος της επαναπροσέγγισης και των διακοινοτικών επαφών. Σε όλα τα εργαστήρια και τις συζητήσεις ως εμπόδια στην εξεύρεση λύσης του Κυπριακού απαριθμείται μια πληθώρα λόγων: λόγοι και παράγοντες ιστορικοί, πολιτισμικοί, θεσμικοί, ψυχολογικοί και βεβαίως πολιτικοί. Αυτό είναι μια ένδειξη της πολυπλοκότητας του προβλήματος και της πολυ-επίπεδης δουλειάς που χρειάζεται να γίνει μέσα στην κάθε επιμέρους κοινότητα αλλά και διακοινοτικά, προκειμένου να οικοδομηθεί ένα κοινά αποδεκτό όραμα για μια κοινή πατρίδα. Πρόκειται για μια μακρόχρονη διαδικασία, αλλά αν δεν ξεκινήσει πριν από τη λύση θα είναι δυσκολότερο γιατί ήδη οι κοινωνίες θα νοιώθουν ότι αγνοήθηκαν (στην περίπτωση του Ιρλανδικού προβλήματος συμμετείχαν ενεργά και τα δύο επίπεδα: η προετοιμασία του μικρο-επίπεδου ξεκίνησε το 1968). Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στην πεποίθηση ότι η αλλαγή είναι δυνατή ακόμα και στα πιο δύσκολα προβλήματα με την προϋπόθεση ότι υπάρχει η θέληση και από τις δύο πλευρές να αναγνωρίσουν αυτή τη δυνατότητα. Όταν το πρόβλημα θεωρείται ότι είναι της μίας πλευράς και ότι η ευθύνη βαρύνει μόνο τη μια πλευρά, τότε δημιουργείται η νοοτροπία του «εμείς» και «εκείνοι» και η δυναμική της αμοιβαίας θυματοποίησης. Τα δύο μέρη παραμένουν έτσι στις θέσεις τους, αδυνατώντας να αναγνωρίσουν οποιεσδήποτε αλλαγές, ακόμα και όταν αυτές αποτελούν ευκαιρίες για τον επαναπροσδιορισμό του προβλήματος ως κοινού, από κάθε άποψη. Η αναγνώριση του άλλου στο μικρο-επίπεδο επιτρέπει ευέλικτους χειρισμούς και στο μακρο-επίπεδο. Σε περιπτώσεις παρατεταμένων διενέξεων και βίαιων διαχωρισμών είναι δύσκολο για τα δύο μέρη να έρθουν σε επικοινωνία και εδώ ο ρόλος των «τρίτων» μπορεί να είναι καταλυτικός. Στην περίπτωση της Κύπρου και των διακοινοτικών επαφών οι «τρίτοι» (εκπαιδευτές, πανεπιστημιακοί, ξένοι οργανισμοί, κέντρα ειρήνης, Ευρωπαϊκή Ένωση, κ.λπ.) βοήθησαν πολλές ομάδες και από τις δύο κοινότητες να συνδεθούν, να δημιουργήσουν ανθρώπινες σχέσεις και να δουν τα προβλήματά τους μέσα από την προοπτική και την εμπειρία του άλλου (Fisher, 1983). Αυτό επιτυγχάνεται με εργαλεία το θεωρητικό και εφαρμοσμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης στις δεξιότητες επικοινωνίας, την ανάλυση των διενέξεων και τις τεχνικές επίλυσης προβλημάτων, στα πλαίσια του οποίου οι συμμετέχοντες αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τα αίτια και τη φύση του προβλήματος και να αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του άλλου, χωρίς να νοιώθουν ότι απειλείται η δική τους ταυτότητα. Βαθμιαία αναπτύσσεται ένα αίσθημα αμοιβαίας ευθύνης, ενισχύεται και ο δικός τους ρόλος στην καλλιέργεια ενός νέου πνεύματος και συγκροτείται μια «νέα ιστορία» βασισμένη στα άμεσα ατομικά βιώματα της επαφής με τον «άλλο», ο οποίος αποκτά υπόσταση, όνομα, ηλικία και προσωπική ιστορία. Μέσα από τη διαδικασία αυτή αναγνωρίζεται η ετερογένεια της κάθε κοινότητας (ως εκ τούτου απομυθοποιείται η μονολιθική εικόνα του αντιπάλου) και συχνά δημιουργούνται «συνασπισμοί» πέραν των εθνοτικών ορίων (Kelman, 1993). Μια τέτοια υπέρβαση των διαχωρισμών αποτελεί προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας των πολιτών με ανοχή στην διαφορετικότητα. Εδώ βρίσκεται και ο ρόλος της «ανεπίσημης διπλωματίας» και των πολιτών που τα τελευταία χρόνια αποτελούν αντικείμενο επιστημονικής έρευνας. Δεδομένου του ότι η διένεξη τροφοδοτείται από μια δυναμική αλληλεπίδραση, (Kelman, 1996), το είδος της σχέσης που θα καλλιεργηθεί θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό και την ανθεκτικότητα της πολιτικής λύσης του προβλήματος. Η επαναπροσέγγιση (για όσους είχαν βιώματα με τον άλλο στο παρελθόν), η προσέγγιση (για όσους δεν βίωσαν το παρελθόν) και οι επαφές για όσους έχουν την



περιέργεια να γνωρίσουν τον άλλο αποτελούν προσπάθειες για τη συγκρότηση ενός καινούριου παραδείγματος σχέσεων όπου υπερτερούν οι ανθρώπινες αξίες: η επαφή, η φροντίδα, η αλληλοεξάρτηση, η κατανόηση, η ανοχή, ο αμοιβαίος σεβασμός, η αξιοπρέπεια και η αγάπη. Με άλλα λόγια είναι αναγκαία η δημιουργία μιας νέας πολιτικής γλώσσας με μετάθεση της έμφασης από τη λογική της επιβολής και του καταναγκασμού στη λογική της αλληλοεξάρτησης και της αμοιβαίας ανταπόκρισης στις βασικές ανθρώπινες ανάγκες των εμπλεκόμενων μερών (Burton, 1990). Στόχος των διαπραγματεύσεων, σύμφωνα με την σχολή της Επίλυσης Συγκρούσεων, δεν είναι μόνο η σύναψη μιας συμφωνίας, αλλά και η συμβολή στις ευρύτερες διεργασίες, της ψυχολογικής και κοινωνικής αλλαγής. Σ' αντιδιαστολή προς το κυρίαρχο στατικό ή διακρατικό παράδειγμα, το αίτημα της επαναπροσέγγισης τίθεται στα πλαίσια ενός δυναμικού παραδείγματος, ακριβώς, γιατί τονίζει τη δυναμική της ανάπτυξης των σχέσεων και τη δυνατότητα επαναπροσαρμογής και αναθεώρησης στρατηγικών και αντιλήψεων με βάση νέα δεδομένα (Χατζηπαύλου-Τριγιώργη και Τριγιώργης, 1993b).

Η έννοια της Επαναπροσέγγισης: μια αναδρομή

Μετά τα τραγικά γεγονότα του καινούριου καλοκαιριού του 1974, Ελληνοκύπριοι διανοούμενοι, καλλιτέχνες και οργανώσεις (μεταξύ αυτών και ο νεοουσταθής Νεοκυπριακός Σύνδεσμος) διοργάνωσαν με την υποστήριξη της Κυπριακής Κυβέρνησης στην Λευκωσία το 1976 τρία σημαντικά διεθνή επιστημονικά συνέδρια¹, στα οποία πήραν μέρος ξένοι, Ελληνοκύπριοι, Ελλαδίτες και Τούρκοι επιστήμονες (27-29 Φεβρουαρίου, 3-6 Ιουνίου, 8-11 Σεπτεμβρίου, 1976· οι ανακοινώσεις δημοσιεύτηκαν σε τρία βιβλία). Το γενικό θέμα των συνεδρίων αυτών ήταν το Κυπριακό πρόβλημα και οι διάφορες πτυχές του. Μεταξύ των θεμάτων που παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν ήταν και το θέμα της συνύπαρξης και της συνεργασίας των δύο κοινοτήτων στο παρελθόν και στο μέλλον. Για πρώτη φορά γίνεται ανάλυση (βέβαια από την Ελληνοκυπριακή οπτική) του ρόλου του συντηρητικού εθνικισμού –Ελληνοκυπριακού και Τουρκοκυπριακού– στη δημιουργία μιας κουλτούρας μισαλλοδοξίας και εθνοτικής σύγκρουσης (Ατταλίδης 1977, Κύρης 1977a, 1977b, Κιτρομηλίδης 1977, 1977b, Pollis 1977). Συζητήθηκε η ανάγκη να δημιουργηθεί μια νέα πολιτική ταυτότητα πέραν των εθνικών διαφορών, εκείνη του πολίτη που νοιώθει συνδεδεμένος/η με το Κυπριακό κράτος σ' ένα πλαίσιο δημοκρατίας και πλουραλισμού.

Για πρώτη φορά αναλύονται οι εσωτερικοί παράγοντες που διαπλέκονται με τους εξωτερικούς και απομυθοποιείται η αντίληψη ότι οι εξωτερικοί παράγοντες είναι η αιτία όλων των εσωτερικών πολιτικών και κοινωνικών αποτυχιών. Η ιδέα που προωθείται είναι ότι μέσα από την πολιτική της επαναπροσέγγισης, θα μπορούσαν οι δύο κοινότητες αποδεσμευόμενες από τον Τουρκοκυπριακό και τον Ελληνικό εθνικισμό, να υιοθετήσουν μια νέα στάση απέναντι στο κοινό τους μέλλον, προκειμένου «να αναδειχθούν τα δημιουργικά Κυπριακά χαρακτηριστικά που έμεναν καταχωνιασμένα κάτω από την επίδραση του εθνικισμού του προερχόμενου από τα εθνικά κέντρα» (Κιτρομηλίδης, 1977). Το καινούριο που προσκόμισε αυτή η ανάλυση έγκειται στο ότι για πρώτη φορά ευρύτερες κατηγορίες Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων αισθάνονται και λειτουργούν σαν ιστορικά υποκείμενα. Η τοπική και η διεθνής βιβλιογραφία για το Κυπριακό μάς δίνει αρκετές πληροφορίες για τους χειρισμούς κορυφής και τους εξωτερικούς παράγοντες και μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να διεξάγεται έρευνα και να παράγεται διεπιστημονική σκέψη για το μικρο-επίπεδο, το επίπεδο δηλαδή, της κοινωνίας και των ευρύτερων διεργασιών που συντελούνται στους κόλπους της. (Λοϊζος 1977, 1981, Περιστιάνης 1996, Χατζηπαύλου-Τριγιώργη 1987, 1989, 1993a, 1993b, 1997, 1998, Μαυράτσας 1996, 1998, Παπαδάκης 1993, 1996, Sant-Cassia 1996, Fisher 1992, Volkan 1978, κ.λπ.).

Η επαναπροσέγγιση ως πολιτική ιδεολογία και ως μια προσπάθεια των Ελληνοκυπρίων διανοουμένων εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Από το 1993 όμως ως σήμερα η από κοινού προσπάθεια φορέων και πολιτών και από τις δύο κοινότητες έχει εντατικοποιηθεί. Κατά την προεδρία Βασιλείου (1988-92) γίνεται αναφορά στον Κυπριακό λαό, πράγμα που ενισχύει τη διακοινοτική συνεργασία, καθώς μάλιστα και επισήμως αναγνωρίζονται και συνεκτιμούνται οι ανάγκες και οι ανησυχίες της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Την περίοδο αυτή γίνον-

νται αρκετές συναντήσεις μεταξύ ατόμων, πολιτικών κομμάτων και επαγγελματιών ομάδων από τις δύο κοινότητες. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προβάλλουν την αναγκαιότητα των διακοινοτικών επαφών: «Εκεί που οι Πολιτικοί Απέτυχαν οι Πολίτες Ελπίζουν να Επιτύχουν» ήταν οι τίτλοι στον καθημερινό τύπο. Το 1989 σχηματίζεται μια μεγάλη διακοινοτική ομάδα πολιτών και μετά από μια σειρά συναντήσεων ιδρύεται το 1990 το πρώτο διακοινοτικό «Κίνημα Πολιτών για Ανεξάρτητη και Ομοσπονδιακή Κύπρο». Η πίστη στο δικαίωμα για επικοινωνία και συνεργασία μαζί με το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να ζει και να δημιουργεί σε μια κοινή πατρίδα, μέσα σε συνθήκες ειρήνης, ασφάλειας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οδήγησε τους πολίτες

και από τις δύο κοινότητες στη δημιουργία του Κινήματος αυτού με γενικό στόχο την επανένωση της Κύπρου σε ομοσπονδιακό πλαίσιο. Ιδιαίτερο μέλημα του Κινήματος ήταν: «η σφαιρική μελέτη διαφόρων πτυχών του Κυπριακού προβλήματος –ιδίως των ζητημάτων εκείνων που αποτελούν αιτίες διαχωρισμού ανάμεσα στους πολίτες των δύο κοινοτήτων– και η συμβολή στη συνειδητοποίηση των πολιτών και στις δύο κοινότητες για την αξία της ενεργού συμμετοχής και δράσης τους στο ξεπέρασμα των αδιεξόδων». Στις δραστηριότητες του Κινήματος συμπεριλαμβάνονται πολλές εκδηλώσεις όπως η σειρά ομιλιών από Τουρκοκύπριους πολιτικούς στην Πύλη Αμμοχώστου στην Λευκωσία, τις οποίες παρακολούθησαν εκατοντάδες πολίτες. Το Κίνημα ήταν δραστήριο ως τον Μάρτη του 1991 όταν η διοίκηση Ντενκτάς με πρόσχημα την διεξαγωγή των Τουρκοκυπριακών εκλογών απαγόρευσε την συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων με αποτέλεσμα να διακοπούν οι επαφές και οι διαβουλεύσεις. Πολλά μέλη του Κινήματος συνέχισαν αργότερα τις επαφές τους στα διακοινοτικά εργαστήρια (Χατζηπαύλου-Τριγιώργη 1993a).

Η Διεθνής Κοινότητα και άλλοι τρίτοι παράγοντες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζουν την «ανεπίσημη διπλωματία των πολιτών» και προτρέπουν την διοργάνωση διακοινοτικών δραστηριοτήτων και επαφών. Το 1993 είχαν προταθεί από τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών μια σειρά από Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης που περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, συναντήσεις πολιτικών ηγετών, ελεύθερη διακίνηση των δημοσιογράφων, συναντήσεις των εμπορικών και βιοτεχνικών επιμελητηρίων, την παροχή εξειδικευμένης βοήθειας σε θέματα υγείας και περιβάλλοντος, τη λειτουργία του αεροδρομίου της Λευκωσίας, την επιστροφή του Βαρωσιού κ.ά.

Επίσης ξένοι (ως επί το πλείστον Αμερικανοί και Καναδοί) πανεπιστημιακοί, εκπαιδευμένοι σε θέματα ειρήνης και επίλυσης διεθνών προβλημάτων οργανώνουν συναντήσεις και εργαστήρια με τη συμμετοχή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων πολιτών. Τα εργαστήρια αυτά γίνονται στην Κύπρο, κυρίως στο Λήδρα Παλάς, στην ουδέτερη ζώνη, ή στο εξωτερικό. Αρχίζει έτσι να παράγεται μια νέου τύπου ανάλυση και πληροφόρηση για το Κυπριακό μέσα από την εμπειρία, την αφήγηση, και την αναγνώριση των βασικών αναγκών στο μικρο-επίπεδο και να δημιουργούνται εναλλακτικές επιλογές για τις διάφορες πτυχές του Κυπριακού². Αρχίζουν να καλλιεργούνται φιλίες και οι πολίτες να δραστηριοποιούνται με κατεύθυνση την αλλαγή αντιλήψεων και νοοτροπίας. Παράλληλα γράφεται και μια άλλη «προφορική ιστορία» μέσα από τους βιωματικούς λόγους των επαφών αυτών. Έτσι στις ομάδες αυτές καλλιεργείται η επιθυμία για συνύπαρξη μέσα όμως σε νέα δεδομένα και πραγματικότητες διαφορετικές από την Ελληνοκυπριακή νοσταλγία της συνύπαρξης του παρελθόντος και του «ζούσαμε σαν αδέρφια με τους Τουρκοκύπριους του χωρού μας!» ή της ησυχαστικής στάσης του «είχαμε και 'μεις Τουρκοκύπριους στην πόλη μας και χωρίς κανένα πρόβλημα εργάζονταν στα χωράφια και τες επιχειρήσεις μας».

Το 1991 μια ομάδα προβληματιζόμενων Ελληνοκυπρίων που είχε την ανάγκη να εκφράσει έναν ει-

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Φιλοσοφική Σχολή
ΤΜΗΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Έχουμε πληροφορηθεί ότι το Middlesex University διοργανώνει στο Λονδίνο, στις 12-13 Δεκεμβρίου 1997, συμπόσιο με θέμα «From Nationalism to Multiculturalism: New Interpretations of the Literatures of Cyprus, Greece and Turkey». Στο συμπόσιο αυτό μετέχουν μεταξύ άλλων ένας καθηγητής (Bekir Azgin) από το «πανεπιστήμιο» Eastern Mediterranean University of Cyprus που ίδρυσε στην κατεχόμενη Αμμόχωστο το ψευδοκράτος του Ντενκτάς, και δύο διδάσκοντες από το Πανεπιστήμιο Κύπρου: ο κ. Γιάννης Ιωάννου και η κ. Μαρία Χατζηπαύλου Τριγιώργη. Το συνέδριο αυτό όπως φαίνεται και από τον τίτλο του έχει σαφείς ιδεολογικούς και πολιτικούς στόχους. Επειδή ως άλλοθι για αυτή την πολιτική εκδήλωση χρησιμοποιείται η ελληνική λογοτεχνία, το τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, ως το αρμόδιο Τμήμα του Πανεπιστημίου Κύπρου για θέματα νεοελληνικής λογοτεχνίας, αισθάνεται την υποχρέωση να ενημερώσει την κοινή γνώμη ότι οι δύο συνάδελφοι που μετέχουν στο Συμπόσιο δεν είναι μέλη του Τμήματός μας και είναι αναρμόδιοι,

ρηνιστικό λόγο, ιδρύει το Κέντρο Ειρήνης, ως μη κυβερνητικό και μη κερδοσκοπικό οργανισμό. Το Κέντρο διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στη διάδοση μεταξύ των Ελληνοκυπρίων της έννοιας της «προετοιμασίας των πολιτών για την ειρήνη». Το Κέντρο επίσης προσέφερε βοήθεια πρακτικής και συμβουλευτικής μορφής στα διακοινοτικά εργαστήρια, στις διακοινοτικές επαφές και στην διοργάνωση ειδικών σεμιναρίων με το γενικό θέμα «Κτιζοντας ένα Σύστημα Ειρήνης» καθώς και εργαστηρίων με θέμα «την κατασκευή των στερεοτύπων και των αντιλήψεων για τον άλλο». Μέλη του Κέντρου παίρνουν μέρος σε τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές συζητήσεις, αρθρογραφούν σε Ελληνοκυπριακές εφημερίδες και περιοδικά, διαδίδοντας έτσι έναν διαφορετικό λόγο και προοπτική. Το Κέντρο έχει παράλληλα αναπτύξει σχέσεις και συνεργασίες με διάφορα Ινστιτούτα και Κέντρα Ειρήνης στην Ευρώπη και στην Αμερική. Στις τελευταίες προεδρικές εκλογές το Συμβούλιο του Κέντρου απευθύνθηκε δημοσίως στους υποψηφίους, ζητώντας μεταξύ άλλων τη δημιουργία ενός Γραφείου Επαναπροσέγγισης και εκφράζοντας ανησυχία για την αύξηση των στρατιωτι-

κών εξοπλισμών. Καθώς αυξάνεται ο αριθμός των μελών και υποστηρικτών του, το Συμβούλιο όσο και τα μέλη του Κέντρου υφίστανται κατά καιρούς επιθέσεις, χαρακτηριζόμενοι ως «ανθέλληνες», «προδότες», κ.λπ., γιατί εισήγαγαν έναν λόγο συμφιλίωσης με τον «εχθρό», λόγω αυτοκριτικής για τα δικά μας πολιτικά λάθη (δεκαετία 1963-74) και αναγνώρισης της Ελληνοκυπριακής ευθύνης για τα τραγικά γεγονότα του 1974 – πραξικόπημα, εισβολή και συνεχιζόμενα αδιέξοδα.

Παράλληλα όμως ενισχύεται και ο «νεο-εθνικισμός» που υποστηρίζει την «ενεργητική διεκδίκηση της απελευθέρωσης της Κύπρου από την ξένη κατοχή, σε αντιδιαστολή με την κυρίαρχη στάση της “παθητικής αναμονής” μιας λύσης του προβλήματος που θα “μαγειρέψουν” κάποιοι τρίτοι» (Περισιτιάνης 1996). Αυτές οι αντιλήψεις διατρέχουν ένα ευρύ πολιτικό φάσμα – από την άκρα δεξιά έως την σοσιαλιστική αριστερά. Παρατηρείται έτσι στα μεγάλα κόμματα της δεξιάς και του κέντρου καθώς και στα άλλα μικρότερα κόμματα μια οριζόντια εσωτερική διαφοροποίηση και «ένταση» μεταξύ «κυπροκεντρισμού» και «ελληνοκεντρισμού», τάσεων που αντιμετωπίζουν πολύ διαφορετικά το ζήτημα της επαναπροσέγγισης. Αυτή η μανιχαϊκή διάκριση «είσαι κυπροκεντρικός ή είσαι ελληνοκεντρικός» οδηγεί στην μισαλλοδοξία ανάμεσα στους ίδιους τους Ελληνοκύπριους και σ' ένα στείρο, δογματικό και γι' αυτό συχνά υβριστικό λόγο. Η αριστερά και άλλοι (ιδιαίτερα το ΑΚΕΛ, αλλά επίσης οι Ενωμένοι Δημοκράτες και οι Φιλελεύθεροι) τονίζουν την ανάγκη συνεργασίας με τους Τουρκοκύπριους και ενθαρρύνουν την επαναπροσέγγιση ως μέσο για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης. Αυτό δεν σημαίνει ότι αγνοούν τον τουρκικό επεκτατισμό ή το πραξικόπημα που δημιούργησε τις συνθήκες για την εισβολή, δηλαδή, τη διεθνή πτυχή του προβλήματος. Από την άλλη, η δεξιά (ειδικά το ΔΗΣΥ και οι Νέοι Ορίζοντες) εντάσσουν το Κυπριακό στα πλαίσια της ιστορικής ελληνοτουρκικής έχθρας και αντιπαλότητας, τονίζουν τα «αιώνια» επεκτατικά

σχέδια της Τουρκίας και αναπτύσσουν τη «θεωρία» ότι και χωρίς το πραξικόπημα οι Τούρκοι κατακτητές πάλι θα εισέβαλαν στο νησί, άρα οι σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στερούνται προοπτικής. Μήπως έτσι «δικαιολογούν και τη δράση της ΕΟΚΑ Β;» (Παπαδάκης 1993, 1996).

Μετά το επίσημο «θάψιμο» και από τις δύο πλευρές, των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) η επαναπροσέγγιση και οι διακοινοτικές επαφές προωθούνται από τον Διεθνή Οργανισμό και την Αμερικανική κυβέρνηση (το Κογκρέσο συνεχίζει να δίνει στην Κύπρο 15 εκατ. δολάρια για υποτροφίες, διακοινοτικά προγράμματα και εκπαίδευση) και από το 1994 διοργανώνεται μια σειρά από διακοινοτικά εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων στα οποία συμμετέχουν εκατοντάδες άτομα και από τις δύο κοινότητες, προερχόμενα από ένα πλατύ κοινωνικο-ιδεολογικό φάσμα.

Ο στόχος των εργαστηρίων αυτών είναι εκπαιδευτικός και πολιτικός, προάγουν ένα πνεύμα

με βάση επιστημονικά και ακαδημαϊκά κριτήρια, για ζητήματα που σχετίζονται με την ελληνική λογοτεχνία (η οποία αποτελεί το αντικείμενο του προγράμματος σπουδών που καταρτίζει και εφαρμόζει στο Πανεπιστήμιο Κύπρου το Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών). Η πρώτη εντύπωση που αποκομίζει κανείς από το πρόγραμμα του Συμποσίου, ότι οι δύο συνάδελφοι εκπροσωπούν το Πανεπιστήμιο Κύπρου δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Οι δύο συνάδελφοι εκπροσωπούν αποκλειστικά και μόνο τους εαυτούς τους. Το Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, στα διδακτικά και ερευνητικά προγράμματα του οποίου εξετάζεται συστηματικά και η κυπριακή λογοτεχνία, διαφωνεί επίσης από επιστημονική άποψη, με τη δημιουργία μιας αυθόπαρκτης κυπριακής γλώσσας και λογοτεχνίας διαφορετικής από την ελληνική. Η διάκριση αυτή, στον τίτλο και στο πρόγραμμα του συμπόσιου, γίνεται αποκλειστικά και μόνο με ιδεολογικά και πολιτικά κριτήρια.

Λευκωσία, 2 Δεκεμβρίου 1997

Κοιν.: - Ημερήσιο Τύπο
Μέλη Ακαδημαϊκής Κοινότητας
Πανεπιστημίου Κύπρου

ανοχής, αλληλοεκτίμησης και σεβασμού προς τη διαφορετικότητα: μια κουλτούρα ειρήνης που είναι απαραίτητο συστατικό μιας μελλοντικής λύσης. Κοινή αποδοχή είναι ότι το στάτους κβο δεν αποτελεί λύση και ότι η πολιτική των διαχωρισμών και της διχοτόμησης δεν είναι το μέλλον. Αυτό δεν σημαίνει ότι το παρελθόν δεν αντιμετωπίζεται με σοβαρότητα, γίνεται όμως αναφορά στις κοινές ευθύνες, την αδικία, την οδύνη και διερευνώνται οι κοινές ανάγκες.

Για να οικοδομηθεί και πρακτικά αυτό που διακηρύσσεται πολιτικά, δηλαδή μια λύση ομοσπονδιακού τύπου (εκτός από την επεξεργασία της συνταγματικής πτυχής) απαιτείται παράλληλα και η προετοιμασία του μικρο-επιπέδου με την ενεργοποίηση όλων των πολιτών και αυτό μπορεί να γίνει μέσα από την προσπάθεια επαναπροσέγγισης ατόμων και από τις δύο κοινότητες. Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν πολλές διακοινοτικές ομάδες νέων με στόχο, μεταξύ άλλων, την απόκτηση μιας άμεσης διαπροσωπικής εμπειρίας του άλλου πέρα από την κυρίαρχη «επίσημη ιστορία και την μοναδική αλήθεια» της πραγματικότητας όπως αυτή δίνεται από την επίσημη εκπαίδευση³.

Με την προεδρία Κληρίδη, όλα τα πολιτικά κόμματα τάχθηκαν σε επίπεδο διακηρύξεων τουλάχιστον υπέρ της πολιτικής της επαναπροσέγγισης (δύο κόμματα με την υποσημείωση «όταν γίνεται σωστά!»). Η διαδικασία ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενίσχυσε ακόμα περισσότερο τις διακοινοτικές επαφές και μέρος του κονδυλίου από το 4ο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο προσφέρεται για διακοινοτικά προγράμματα και δραστηριότητες. Μέλη διακοινοτικών ομάδων προσκαλούνται στις Βρυξέλλες ή στο Στρασβούργο τόσο για ενημέρωσή τους σε ευρωπαϊκά θέματα όσο και για την καλύτερή τους αλληλογνωριμία και διεξαγωγή διάλογου γύρω από τα κοινά οφέλη που θα έχουν και οι δύο κοινότητες σε περίπτωση ένταξης της Κύπρου. «Οι Τουρκοκύπριοι νέοι νιώθουν απομονωμένοι. Την Ευρωπαϊκή Ένωση τη βλέπουν σαν παράθυρο στον κόσμο. Κι αυτό είναι. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχει ελευθερία διακίνησης εγκατάστασης, εργασίας... Σε πρόσφατη δημοσκόπηση άνω του 90% των Τουρκοκυπρίων επιθυμούν την ένταξη...» (Ζιλ Ανού, *Φιλελεύθερος* 18 Ιανουαρίου 1998).

Τα τελευταία δύο χρόνια με τη βοήθεια ξένων ειδικών σε θέματα επίλυσης συγκρούσεων και επικοινωνίας, με την υποστήριξη του αντιπροσώπου των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, καθώς και άλλων διπλωματών και με την παροχή αδειών στους Τουρκοκύπριους, παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση των διακοινοτικών ομάδων επαναπροσέγγισης, έτσι ώστε το 1997 να συναντιούνται και να εργάζονται μαζί τριάντα περίπου τέτοιες ομάδες σε διάφορα θέματα (εκπαιδευτικά, γυναικεία, πολιτιστικά, νεολαίας, περιβάλλοντος, επιχειρήσεων, νομικά, ιατρικά, επικοινωνίας μέσω ίντερνετ, ομάδες μελέτης Ε.Ε. κ.λπ.). Μεγάλος επίσης είναι ο αριθμός των πολιτών που παρευρίσκεται στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που συχνά συνδιοργανώνονται από τα Ηνωμένα Έθνη και τις ομάδες επαναπροσέγγισης. Αυτές οι συναντήσεις είναι συγκλονιστικά ανθρώπινες, ιδιαίτερα όταν συναντιούνται μετά από τόσα χρόνια συγχωριανοί από μικτά χωριά που έχουν να καλύψουν σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα προσωπικά συμβάντα. Οι Ελληνοκύπριοι ρωτούν τους Τουρκοκύπριους παλιούς τους γείτονες αν τα δέντρα στην αυλή τους ζουν, αν παράγουν καρπό, αν τα σπίτια τους είναι περιποιημένα και αν η κληματαριά είναι κλαδεμένη... Ο νόστος της επιστροφής για πολλούς Ελληνοκύπριους παραμένει εντονότατος, πράγμα που ισχύει και για μερικούς Τουρκοκύπριους.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες στο επίπεδο πολιτών και ομάδων εκφράζουν όχι μόνο τη βασική ανθρώπινη ανάγκη για επικοινωνία και αλληλοκατανόηση, αλλά στέλνουν και ένα σαφές μήνυμα στις αντίστοιχες ηγεσίες, τον πολιτικό κόσμο και τους τρίτους, οι οποίοι συμμετέχουν κατά καιρούς στις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης του Κυπριακού. Πολλές είναι οι από κοινού διακηρύξεις και ανακοινώσεις που εκδίδονται πάντοτε με την έκκληση να εξαλειφθούν όλα τα εμπόδια που καταστρατηγούν το δικαίωμα των πολιτών όλων των κοινοτήτων του νησιού να συναντιούνται ελεύθερα και να μπορούν να ζήσουν σε όποιο μέρος της πατρίδας τους θέλουν. Το σπάσιμο των αδιεξόδων επείγει, ιδιαίτερα για τους Τουρκοκύπριους, καθώς ο φόβος της ολικής τους ενσωμάτωσης στην Τουρκία αυξάνει καθημερινά.

Το Διακοινοτικό Φόρουμ, το οποίο αποτελείται από 32 οργανώσεις –14 Τουρκοκυπριακές και 18 Ελληνοκυπριακές– οργάνωσε στο Λήδρα Παλάς στις 29 Νοεμβρίου 1997 ένα μεγάλο φεστιβάλ για την Ειρήνη και τον Αφοπλισμό στο οποίο πήραν μέρος πάνω από 4.000 πολίτες όλων των ηλικιών



και από όλες τις κοινότητες, για να εκφράσουν την αντίθεσή τους στο κλίμα της έντασης και στην κλιμάκωση των εξοπλισμών και να απαιτήσουν την επίλυση της επίλυσης του Κυπριακού προτού οι Τουρκοκύπριοι μετατραπούν σε μειονότητα στη δική τους την κοινότητα και προτού το κυπριακό συστατικό της ταυτότητάς τους εξαλειφθεί από τον милитарιστικό εθνικισμό και την μετανάστευση. Όταν το 1996 ο αρχηγός του Κόμματος Κοινοτικής Απελευθέρωσης κ. Μουσταφά Αζιντζί επισκέφθηκε σχολεία της Λευκωσίας παρατήρησε ότι μόνο 20% από τα 400 παιδιά είχαν γεννηθεί στην Κύπρο (*Ορταμ*, 21 Οκτωβρίου 1966). Οι προοδευτικοί διανοούμενοι της Τουρκοκυπριακής κοινότητας προσπαθούν κάτω από αντίξοες συνθήκες να συντηρήσουν και να προαγάγουν την Κυπριακή ταυτότητα, ενώ παράλληλα θέτουν αυτοκριτικά το ερώτημα και εκείνοι αδυνατώντας να ενστερνιστούν την ιδέα μιας κυπριακής πατρίδας «είδαν τους εαυτούς τους ως μειονότητα στην εξορία... κάτι που εξηγεί τη θέση για διχοτόμηση του νησιού...» (Yasin 1990, Kizilyürek 1990).

Βεβαίως πρέπει να τονιστεί, προς αποφυγή των συχνά σκόπιμων παρερμηνειών, ότι το Κυπριακό πρόβλημα δεν είναι μόνο πρόβλημα αλληλο-κατανόησης και εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο κοινοτήτων και ότι η επαναπροσέγγιση λειτουργεί συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά προς τις κεντρικές πολιτικές προσπάθειες για τη δημιουργία ενός εποικοδομητικού κλίματος για την εξεύρεση λύσης που να είναι αποδεκτή από το σύνολο του Κυπριακού λαού. Οι υποστηρικτές της επαναπροσέγγισης ούτε φιλοδοξούν να υποκαταστήσουν τους πολιτικούς χειρισμούς, ούτε ανάγουν το κυπριακό πρόβλημα αποκλειστικά σε διακοινοτική διαφορά. Τονίζουν ωστόσο την ιδιαίτερη σημασία που έχει η προετοιμασία και η ενεργοποίηση των επί μέρους κοινοτήτων για την επίτευξη μιας ανθεκτικής λύσης.

Η επαναπροσέγγιση απειλούμενη και ως απειλή

Τον Σεπτέμβριο του 1993 δεχθήκαμε μια πρωτοφανή καταδίκη των επαφών Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων που ξεκίνησε με ρεπορτάζ του τηλεοπτικού σταθμού Αντένα για να ακολουθήσουν και άλλες εξίσου καταδικαστικές δηλώσεις από πολιτικά κόμματα όλου του φάσματος, από την αριστερά ως την δεξιά. Η μαζική αυτή καταδίκη αφορούσε την συνάντηση 10 Ελληνοκυπρίων (αρκετοί από τους οποίους ήταν μέλη του Κέντρου Ειρήνης) και 10 Τουρκοκυπρίων σ' ένα εργαστήριο επίλυσης συγκρούσεων στην Οξφόρδη με εκπαιδευτές από την Αμερική και τον Καναδά. Η συνάντηση παρουσιάστηκε, ούτε λίγο ούτε πολύ, ως «συννομοσία πολιτών ενάντια στο νόμιμο κράτος» και ως προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού πίσω από «την πλάτη της κυβέρνησης»!⁴ Η εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* (ΔΗΚΟ) μάλιστα, δεν δίστασε να χαρακτηρίσει τις επαφές αυτές ως «Τρίτο Αττίλα». Δεν είναι σκοπός μου να παρουσιάσω όλη την ειδησεογραφία των ημερών εκείνων (παραπέμπω στην Έκθεση του γενικού γραμματέα των Η.Ε. στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τον Δεκέμβριο του 1993, στην οποία, αφού σχολίασε τις αντιδράσεις, τις χαρακτήρισε ως «παράνομες»). Η ειρωνεία είναι ότι το προγραμματικό πλαίσιο που προωθείται από τους Ελληνοκυπρίους πολιτικούς για την επίλυση του κυπριακού, μεταξύ άλλων περιλαμβάνει και την επαναπροσέγγιση ως ένα από τα μέσα επίτευξης των πολιτικών τους στόχων. Η αντίφαση μεταξύ διακηρύξεων και πράξης είναι τόσο ώστε να προκύπτουν εύλογες αμφιβολίες για το αν η επαναπροσέγγιση είναι όντως επιθυμητή. Η επαμφοτερίζουσα στάση της επίσημης Κύπρου δημιουργεί ερωτηματικά για το αν η επαναπροσέγγιση αποτελεί αυθεντικό πολιτικό στόχο της κυβέρνησης ή υπηρετεί απλώς διπλωματικές σκοπιμότητες. Πάντως ως σήμερα κανένα γραφείο ή φορέας δεν έχει επίσημα συσταθεί για την προαγωγή της επαναπροσέγγισης παρά το γεγονός ότι όλος ο πολιτικός κόσμος παραδέχεται ότι χρόνο με το χρόνο οι Τουρκοκύπριοι λιγοστεύουν και αντικαθίστανται από τους Τούρκους της «μητέρας πατρίδας» καθώς και ότι μεγαλώνει μια νέα γενιά στην κάθε κοινότητα που δεν γνωρίζει την άλλη. Καμιά συστηματική πολιτική δεν έχει εκπονηθεί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων στο μικρο-επίπεδο και ούτε βέβαια λαμβάνονται υπ' όψιν οι εκθέσεις και το υλικό που παράγονται στις διακοινοτικές συναντήσεις και στα εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων ή αξιοποιείται η ομάδα των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων που έχει αποκτήσει τη σχετική εμπειρία. Κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε αναγνώριση και νομιμοποίηση του διαφορετικού και συμπληρωματικού ρόλου της «ανεπίσημης διπλωματίας των πολιτών».

Μου φαίνεται πως ένας από τους λόγους που εξηγεί την αρνητική προδιάθεση του κόσμου προς την επαναπροσέγγιση, εκτός από την αντίφαση που προανέφερα, είναι και η γενικότερη κουλτούρα που δεν εννόησε τη διάκριση των Τουρκοκυπρίων από τους Τούρκους, και καθώς οι τελευταίοι θεωρούνται ως οι κατ' εξοχήν εχθροί των Ελλήνων, οι επαφές με τους Τουρκοκυπρίους ερμηνεύονται ως άμβλυνση της αντιπαλότητας προς τον ιστορικό εχθρό. Είναι χαρακτηριστική η αντίδραση μιας ομάδας εθνικιστών, των λεγόμενων «απορριπτικών» ή και «διεθνιστών», οι οποίοι φοβούνται ότι οι διακοινοτικές επαφές και διακοινοτικά εργαστήρια ανάγουν το Κυπριακό σε πρόβλημα των δύο κοινοτήτων μειώνοντας έτσι τη διεθνή του σημασία ως θέματος ειςβολής και κατοχής, ως ζητήματος παραβίασης του διεθνούς δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η προσέγγιση αυτή υποβαθμίζει τελείως την διακοινοτική διάσταση του προβλήματος, θεωρώντας ότι μόλις φύγει ο τουρκικός στρατός «ο απλός κόσμος θα τα βρει όπως πριν»! Πρόκειται βέβαια για έναν «ευσεβή» πόθο γιατί η πραγματικότητα μας δείχνει ότι μετά από τόσες δεκαετίες αποξένωσης μένει αρκετή δουλειά που πρέπει να γίνει στο επίπεδο των πολιτών.⁵ Αρνητικά προδιατεθειμένα στην επαναπροσέγγιση είναι και άτομα που αγωνιούν για την όλη στασιμότητα του Κυπριακού και βλέπουν ότι ούτε οι διακοινοτικές επαφές, ούτε τα τόσα εργαστήρια και οι συναντήσεις οδηγούν πουθενά. Ποια η ωφέλεια, λοιπόν; «Πόσο καιρό θα συνομιλείτε, με τον Τουρκικό στρατό να είναι ακόμα στην Κύπρο»; Πρόκειται για μια έκφραση απόγνωσης και απογοήτευσης, γιατί δεν εξαρτάται μόνο από τις συναντήσεις πολιτών η αποχώρηση του κατοχικού στρατού.

Την επαναπροσέγγιση καταδικάζουν και οι εθνοκεντρικοί κύκλοι, οι οποίοι θεωρούν οποιονδήποτε Τούρκο «υποδεέστερο, αναξιόπιστο, βάρβαρο...» και αντιδρούν με το «πώς τολμάτε να μιλάτε με μια τέτοια ράτσα που είναι υπεύθυνη για την καταστροφή μας;». Στόχος τους είναι η εκδίωξη του κατακτητή και η διαφύλαξη της Ελληνικότητας και της Ορθοδοξίας στο «Ελληνικό αυτό νησί όπου οι Έλληνες της Κύπρου εισπνέουμεν και εκπνέουμεν Ελλάδα εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια». Το πρόβλημα στην Κύπρο δεν είναι γι' αυτούς ούτε «ψυχολογικό, ούτε διαπροσωπικό», είναι πρόβλημα «τουρκικής αδιαλλαξίας και επεκτατισμού». Ορισμένοι δε από αυτούς αποκαλούν χαρακτηριστικά τους θιασώτες της επαναπροσέγγισης «τουρκόσπορους».

Άλλοι πάλι εντάσσουν το κίνημα της επαναπροσέγγισης στα πλαίσια της «ύποπτης» πολιτικής των Αγγλο-Αμερικανών για την Κύπρο και θεωρούν κατ' επέκτασιν ότι οι ενεχόμενοι σ' αυτό είναι «αφελείς αν όχι θύματα» καθ' ότι «εξυτηρετούν άλλων τα συμφέροντα». Αυτή η κριτική προέρχεται από άτομα από όλο το ιδεολογικό φάσμα και από μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. «Η επαναπροσέγγιση στα ακαδημαϊκά εργαστήρια εξυτηρεί τις ανάγκες και τους στρατηγικούς σχεδιασμούς της αμερικανικής (ο *altra cosa*) πολιτικής είτε με στημένες πολιτικές είτε και καλλιτεχνικές συναθροίσεις. Η οργάνωση τάχα προοδευτικών και δήθεν ακαδημαϊκών συνεδρίων για την Κύπρο (όπως αυτά του Harvard και του Middlessex), των οποίων η πολιτική και ιδεολογική γραμμή είναι δοτή από διάφορα διεθνή κέντρα συγκεκριμένης πολιτικής αντίληψης για την τύχη των λαών, δεν αποτελεί συμβολή στο ιδεώδες της πολυπολιτισμικής προσέγγισης αλλά της απομάκρυνσης». (Μ. Πιερί, *Φιλελεύθερος*, 18 Ιανουαρίου 1998). «Ποιος είπε ότι τα αμερικανικά πανεπιστήμια και ιδιαίτερα το Χάρβαρντ και το Πρίνστον δεν παράγουν και δεν αναπαράγουν πεντακάθαρη και απεσταγμένη την τουρκική προπαγάνδα; Ποιος είπε ότι το Πανεπιστήμιο Κύπρου δεν το συνδέει οργανικά και απτά και άμεσα εκ γενετής ομφάλιος λώρος με τα αμερικανικά πανεπιστήμια Χάρβαρντ και Πρίνστον; (Α.Π., *Η Σημερινή* 20 Φεβρουαρίου 1998).

Τέλος μια μικρή ομάδα τάσσεται ανοιχτά υπέρ της «πολεμικής επιλογής» με το σκεπτικό ότι η «Τουρκία μόνο τη γλώσσα της βίας καταλαβαίνει για να φύγει από την Κύπρο» και υποστηρίζει ένθερμα την αμυντική θωράκιση και βέβαια και το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα. Μετά τις δύο Κορέες, η Κύπρος θεωρείται η πιο στρατιωτικοποιημένη περιοχή στον κόσμο. (Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών, το 1996 η Κυπριακή Κυβέρνηση ξόδεψε για την άμυνα 411 εκατομμύρια δολάρια και η Τουρκία 540 εκατομμύρια).

Η επίσημη τουρκοκυπριακή πολιτική απορρίπτει με τη σειρά της την επαναπροσέγγιση με το επιχείρημα ότι οι Τουρκοκύπριοι ποτέ δεν έζησαν αρμονικά με τους Ελληνοκύπριους, ότι ήταν πάντα κάτω από την ηγεμονία και την καταπίεση των Ελλήνων, και ότι ως εκ τούτου ενδείκνυται



οι δύο κοινότητες να «ζήσουν χωριστά» σε δύο κράτη, πολύ δε περισσότερο που ήδη από το 1983 η τουρκοκυπριακή πλευρά έχει το δικό της «κράτος». Η πολιτική της θέση συμπυκνώνεται στο ότι το Κυπριακό «λύθηκε το 1974». Από δε τον Δεκέμβριο του 1997 (μετά την Ευρωπαϊκή Σύνοδο του Λουξεμβούργου) το καθεστώς Ντενκτάς και οι στρατιωτικοί της Άγκυρας δεν επιτρέπουν σε Τουρκοκύπριους να συμμετέχουν στα διακοινοτικά προγράμματα. Η απαγόρευση της επικοινωνίας επιβλήθηκε σε μια περίοδο κατά την οποία το αίτημα της επαναπροσέγγισης εύρισκε μεγαλύτερη απήχηση. Η Τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση και μερικές Ελληνοκυπριακές ομάδες διαμαρτυρήθηκαν, τίποτα όμως δεν έγινε από την επίσημη πλευρά. Ούτε η παρουσία του κ. Χόλμπρουκ τον Απρίλιο, ούτε οι πιέσεις από διάφορες διπλωματικές αποστολές έφεραν αποτέλεσμα. Οι διάφορες απαγορεύσεις συνεχίζονται. Και να σκεφθεί κανείς ότι το 1997 υποτίθεται θα ήταν το «έτος ειρήνης για την Κύπρο» σύμφωνα με τις εκτιμήσεις και τις υποσχέσεις του Αμερικανού Προέδρου κ. Κλίντον (*Christian Science Monitor*, 28 Ιανουαρίου 1998).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τα σχετικά με την Κύπρο πρόσφατα επιστημονικά συνέδρια έγιναν: το 1994 στο πανεπιστήμιο Harvard (ΗΠΑ) με θέμα «Η Κύπρος και ο Λαός της: μια διεπιστημονική προσέγγιση» και ακολούθησε η έκδοση βιβλίου με την επιμέλεια του Β. Καλότχου, και το 1997 στο πανεπιστήμιο Middlessex, με θέμα «Από τον Εθνικισμό στην πολυπολιτισμικότητα: νέες ερμηνείες της λογοτεχνίας Κύπρου, Ελλάδας και Τουρκίας», με εμπνευστή τον τουρκοκύπριο ποιητή και συγγραφέα Mehmet Yasin, και χρηματοδότηση της Ε.Ε. Στα δύο αυτά διεθνή συνέδρια, η έμφαση δόθηκε στην κοινωνιολογική, ανθρωπολογική, ψυχολογική και λογοτεχνική προσέγγιση σε αντίθεση με εκείνα στα οποία συνήθως παρουσιάζεται η πολιτική, γεω-στρατιωτική, νομική, συνταγματική και η διεθνής πτυχή του κυπριακού ζητήματος. Τα συνέδρια αυτά χαρακτηρίστηκαν ως «φιλοτουρκικά» ή «φιλοελληνικά» αντίστοιχα από τους οπαδούς της «καθαρής πατριωτικής αντίληψης». Παραδειγματικά αναφέρεται η συγκεκριμένη αντίδραση της τουρκοκυπριακής εθνικιστικής ελίτ που χαρακτήρισε το συνέδριο του 1997 «ελληνοκυπριακή προπαγάνδα και τον Μεχμέτ προδότη».
2. Ορισμένες από τις ιδέες που εκφράστηκαν σε κάποια εργαστήρια διακοινοτικού διαλόγου αφορούσαν την αναγνώριση του γεγονότος ότι η κυρίαρχη κουλτούρα και στις δύο κοινότητες είναι η *ηρωολατρική* και ότι οι *ήρωες της μιας πλευράς θεωρούνται οι εγκληματίες της άλλης*. Προτάθηκαν: η ίδρυση διακοινοτικού Ινστιτούτου για τη διδασκαλία της ελληνικής και της τουρκικής γλώσσας. Η δημιουργία ερευνητικού κέντρου για γυναικεία θέματα. Η έκδοση βιβλίων και εντύπων και στις δύο γλώσσες με λογοτέχνες και δημιουργούς από όλες τις κοινότητες της Κύπρου.
3. Το 1977, με χρηματοδότηση του Φούλμπραϊτ, διοργανώθηκαν δύο «κατασκηνώσεις ειρήνης» στην Αμερική με τη συμμετοχή νέων και από τις δύο κοινότητες ηλικίας 14-17 χρόνων (40 άτομα). Στην αρχή τα παιδιά αυτά ήταν φοβισμένα και άρθρωναν ένα λόγο εχθρικό επηρεασμένο από τα εθνοτικά στερεότυπα και τις εχθρικές εικόνες. Στη συνέχεια δημιούργησαν νέες σχέσεις τις οποίες διατήρησαν μετά την επιστροφή τους στην Κύπρο. Μια άλλη ομάδα, μέσα από ένα Ευρωπαϊκό πρόγραμμα επισκέφθηκε την Βόρεια Ιρλανδία για ανταλλαγή εμπειριών και προώθηση συνεργασίας.
4. Η συμμετοχή, σε σεμινάριο/εργαστήρι στην Οξφόρδη, της κόρης του Προέδρου Γλ. Κληρίδη, κ. Καίτης Κληρίδη και του γιου του κ. Ρ. Ντενκτάς, Σεράρ Ντενκτάς, ερμηνεύθηκε από ορισμένους δημοσιογράφους και πολιτικούς της Ελληνοκυπριακής πλευράς ως Αγγλο-Αμερικανική συνομοσία.
5. Στο πλαίσιο των διακοινοτικών εργαστηρίων αναδεικνύονται τα εμπόδια και οι δυσκολίες που πρέπει να αναγνωριστούν και να ξεπεραστούν προκειμένου οι πολίτες να νοιώσουν την ασφάλεια που θα τους επιτρέψει να συνεργαστούν στο μέλλον. Μεταξύ των προσκομιμάτων που καταγράφηκαν σε μερικά διακοινοτικά εργαστήρια είναι: η αφθονία των ιστορικών τραυμάτων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, ο φόβος των Τουρκοκυπρίων ότι οι Ελληνοκύπριοι θα τους εξουσιάζουν και ο φόβος των Ελληνοκυπρίων απέναντι στην Τουρκία, η άρνηση από πολλούς Ελληνοκυπρίους να αναγνωρίσουν τους Τουρκοκυπρίους ως μια οντότητα, η σύγχυση και των δύο κοινοτήτων σχετικά με την ταυτότητά τους, οι αμοιβαίες προκαταλήψεις, ο πόνος να σε θεωρεί ο άλλος εχθρό του, ο μιλιταρισμός και ο φανατισμός, οι απειλές που εκτοξεύονται εναντίον πολιτών εξαιτίας των πολιτικών τους αντιλήψεων, η έλλειψη κοινού οράματος, οι επιδράσεις και τα συμφέροντα των τρίτων, η επιλεκτική πληροφόρηση του ενός για τον άλλο, οι εξοπλισμοί, το θέμα των εποίκων κ.ά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Attalides M. (ed) 1977. *Cyprus Reviewed*, Jus Cypri Association, Nicosia: Zavallis Press.
 Burton, J. W. (Ed.) 1990. *Conflict: Human Needs Theory*. New York: St. Martin's Press.
 Calotychos, V. (Ed.) 1998. *Cyprus and its People: Nation, Identity, and Experience in an Unimaginable Community (1955-1997)*. Westview Press, pp. 340.
 Fisher R. J. 1983 «Third party Consultation as a Method of Intergroup Conflict Resolution». In *Journal of Conflict Resolution*, 27 pp. 301-330.

- Fisher R. J. 1992. «Peacebuilding for Cyprus: Report on a Conflict Analysis Workshop June 17-21 1991. Ottawa: Canadian Institute for International Peace and Security.
- Hadjipavlou-Trigeorgis M. 1987. *Identity Conflict in Divided Societies: The Case of Cyprus*. (Unpublished Ph. D Thesis Boston University).
- 1989. «Conflict Resolution Mechanisms: A Comparative Study of Four Societies». *The Cyprus Review* 1:1 67-92.
- 1993a «Unofficial Intercommunal Contacts and Their Contribution to Peacebuilding in Conflict Societies». *The Cyprus Review* 5:2 pp. 68-87.
- Hadjipavlou-Trigeorgis M. & Trigeorgis L. 1993b «Cyprus: A Evolutionary Approach to Conflict Resolution». *Journal of Conflict Resolution* 37:2 pp. 340-360.
- Hadjipavlou-Trigeorgis M. 1998 «Different Relationships to the Land: Personal Narratives Political Implications and Future Possibilities in Cyprus». In Calotychos V. (Ed.) *Cyprus and Its People: Nation Identity and Experience in An Unimaginable Community (1955-1997)*. Westview Press, pp. 251-276.
- Kleman H. C. 1993. «Coalitions Across Conflict Lines: The Interplay of Conflict Within and Between Israel and Palestinian Communities». In Worchel S. & J. Simpson (eds) *Conflict Between People* Chicago: Nelson Hall pp. 236-258.
- 1996. «Negotiation as Interactive Problem Solving». *International Negotiation*, 1, 99-123.
- Kizilyürek, N. 1990. *Ολική Κύπρος*, Λευκωσία, Κασουλίδης.
- Kyrris C. P. 1976 «Symbiotic Elements in the History of the Two Communities of Cyprus». In *Proceedings International Symposium on Political Geography (27-29 Feb. 1976)* ed. Yianguoullis, Sofocleous and Philippou. Nicosia: Cyprus Geographical Association. Pp. 127-167.
- Kyrris, C. P. 1977. *Peaceful Coexistence in Cyprus under British rule (1878-1959) and after independence*. Nicosia: Cosmos Press.
- Kitromilides P. 1977. «From the Dialectics of Intolerance to an Identity of Ethnic Coexistence: The Conditions of Survival». In Worseley and Kitromilides (eds) *Small States in the Modern World: The Conditions of Survival*. Nicosia: Stavrinides Press. pp. 143-186.
- Kitromilides, P. 1977b «From Coexistence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus». In Attalides (ed.) *Cyprus Reviewed*. The Jus Cypri Ass. Nicosia: Zavallis Press.
- Mavratsas C. 1998. «Greek Cypriot Economic and Political Culture: The Effects of 1974». In Calotychos V. (Ed.) *Cyprus and its People: Nation Identity and Experience in an Unimaginable Community*. Westview Press, pp. 287-298.
- 1996 «Approaches to Nationalism: Basic Theoretical Considerations in the Study of the Greek Cypriot Case and Historical Overview». *Journal of the Hellenic Diaspora* 22, 1, 77-102.
- Papadakis, Y. 1993 *Perceptions of History and Collective Identity: A Comparison of Contemporary Greek Cypriot and Turkish Cypriot Nationalism*. (Unpublished Ph. D thesis Cambridge University).
- Παπαδάκης, Γ. 1996 «20 Χρόνια μετά από τι; Η πολλαπλή νοηματοδότηση του 1974». Στο Περιστιάνης & Τσαγγαράς (επιμ.). *Ανατομία Μιας Μεταμόρφωσης*, Λευκωσία, Intercollege Press pp. 353-370.
- Pollis, A. 1977. «Colonialism and Neo-Colonialism: Determinants of Ethnic Conflict in Cyprus». In Worseley & Kitromilides (eds) *Small States in the Modern World: The Conditions of Survival*. Nicosia: Stavrinides Press, pp. 21-45.
- Peter Loizos. 1977. «Argaki: The Uprooting of a Cypriot Village». In Attalides (ed.) *Cyprus Reviewed*. Jus Cypri Ass. Nicosia: Zavallis Press.
- 1981. *The Heart Grown Bitter. A Chronicle of War Refugees*. Cambridge U. Press.
- Sant-Cassia, P. 1976. «Διαιρεμένο παρελθόν και ενωμένο παρόν, Αντιλήψεις του ελληνικού εξτρεμιστικού εθνικισμού στην Κύπρο». *Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης*, Intercollege, 157-187.
- Yasin, M. 1990. «The Question of Identity and its socio-historical basis in Turkish Cypriot Literature». In Aydin Mehmet Ali (ed.) *Turkish Cypriot Identity in Literature* London: Fatal Publications pp. 33-63.
- Volkan, V. 1978. *Cyprus: War and Adaptation: A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*. Virginia Univ. Press.